

Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Yerel Hizmetlerde Sivil Toplumun Değişen Rolü

TESEV Değerlendirme Notları, TESEV'in çalışma alanlarındaki konulara ilişkin farklı bakış açıları ve önerileri kamuoyuyla paylaşmayı hedeflemektedir.

Hilal Gençay

Hilal Gençay, feminist, eğitim bilimci ve sosyal psikolog. Uzmanlık alanları: Yetişkin eğitimi, yetişkin okuryazarlığı, kadın güçlenme programları, eşitlik ana akımlaştırma çalışmaları ve feminist pedagoji. Şu an Kadının İnsan Hakları - Yeni Çözümler Derneği'nde genel koordinatör olarak çalışıyor.

Bahar Özden Coşgun

Bahar Özden Coşgun, ODTÜ Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü mezunudur. 2005 yılından bu yana yerel yönetimlerde kapasite geliştirme, katılımcı planlama, toplumsal cinsiyet eşitliği, insan hakları ve uluslararası yerel yönetim iş birlikleri üzerine çalışmaktadır. 2018 yılından beri Raoul Wallenberg Enstitüsü'nde İnsan Hakları Kentleri Projesini yürütmektedir.

Yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı hale gelmesinde sivil toplum ile iş birliği yerel yönetimler için sayısız imkanlar sunmaktadır. Yerel yönetimlerin de halihazırda politika geliştirme ve karar alma süreçlerinde çok paydaşlı bir etkileşime ihtiyaç duydukları ve sivil toplum katılımını sağlama sorumluluklarının olduğu düşünülecek olursa, sivil toplum örgütleri (STÖ) için de bu konuda sayısız imkan bulunduğu söylenilebilir. Ancak çoğu zaman STÖ'lerin bu imkanları yerel yönetimler için görünür kılması ve proaktif bir şekilde yerel yönetimleri yönlendirerek bu süreçlere rehberlik etmeleri gerekebilir. Biz de bu değerlendirme notunda STÖ'ler tarafından özellikle toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet geliştirme konusunda bu iş birliği alanlarının ve imkanlarının nasıl oluşturulacağı konusunu ele alacak ve mevcut bazı örnekleri sunacağız.

Yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı hale gelmelerinde sivil toplumun sunacağı en önemli katkının katılımcılık olduğundan ve yerel yönetimlerin de katılımcılık mekanizmalarını kurma veya güçlendirme konusunda gelişmeye ihtiyaç duyduklarından hareketle, bu çalışmada STÖ'ler için üstlenebilecekleri fonksiyonlar çıkarılmış ve bunlar anahtar fonksiyonlar olarak tanımlanmıştır. Bu değerlendirme notunda özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan STÖ'lerin bu anahtar fonksiyonları üstlenebilmeleri için bazı somut öneriler sıralanacaktır.

Anahtar fonksiyonlar

A. Uzmanlık ve bilgi sağlama

1. Güncel saha bilgisi sağlama

Bir yerel yönetim kurumunun sunacağı yerel hizmetleri kendi çalışma sınırları içinde yaşayan herkese ulaştırma ve dahası bu hizmetlerden herkesin adil bir şekilde faydalanabilmesini sağlama sorumluluğu vardır. Ancak yerel yönetimlerin bunu yapabilmesi için hizmet sunacakları toplulukla ilgili kapsamlı bilgiye ve bu bilgileri nasıl kullanacaklarına dair de uzmanlığa ihtiyaçları vardır. Türkiye’de yerel yönetim kurumları hizmet verdikleri kitlelerin büyüklükleri ve dolayısıyla personel sayıları itibarıyla çok büyük farklılıklar göstermektedir, bu sebeple güncel saha bilgisine erişme konusunda da farklı kaynaklara sahiplerdir. Yerel yönetimlerde özellikle de kurumsallaşmayı bir ölçüde başarmış kurumlarda giderek uzmanlaşan bir kadronun varlığından bahsetmek mümkün olsa da; belediye sınırları içinde yaşayan tüm gruplara ve onların ihtiyaçlarına dair güncel bilgiye sürekli erişmek bu gruplarla sürekli hemhal olmayı gerektirir. Örneğin ancak sahada çalışan bir LGBTİ+ örgütü LGBTİ+ çocukların maruz kaldıkları ayrımcılık hakkında bilgi verebilir ya da ancak bir göçmen kadın örgütü Türkiye’de çalışmak için bulunan göçmen kadınların ihtiyaçlarına ışık tutabilir. Bu sebeple STÖ’lerin kendi yerellerinden sağlayacakları güncel saha bilgisi yerel yönetimler için çok kıymetli olacaktır. Bu bilgiler eğer sistematik, düzenli ve farklı zamanlar için karşılaştırmaya izin verecek şekilde toplanır ve yerel yönetim kurumlarının ilgili birimlerine raporlanırsa/aktarılsa kurumların bu bilgileri değerlendirme ve bu bilgilere dayanarak politika yapma olasılıkları artar. Yerel yönetimlerle bu konuda iş birliği yapmak isteyen STÖ’lerin ellilerindeki bu bilgiyi görünür kılmaları, eğer mümkünse aynı alanda çalışan diğer örgütlerin de katkılarını alarak, davet edilmeyi beklemeden proaktif bir şekilde yerel yönetimlerin kapılarını çalarak bu bilgileri aktarmaları, yani bu süreci aktif olarak yönlendirmeleri kritiktir.

2. Yerel yönetimlerin kurumsal kapasitelerini güçlendirme

STÖ’lerin uzmanlık ve bilgi sağlayabilecekleri başka bir alan da yerel yönetimlerin kurumsal kapasitesine dair alandır. Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliği için mücadele eden STÖ’lerde bu konuda yüksek bir farkındalık ve uzmanlık bulunmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki bu uzmanlık yerel yönetimler için de önemli bir kaynaktır. Belediye Kanununun 41. Maddesi’ne göre nüfusu 50.000 kişiyi aşan belediyelerde bir stratejik plan ve performans programı hazırlanmalıdır.¹ Belediye Kanunu’nda toplumsal cinsiyet eşitliğine dair özel bir atıf bulunmamaktadır ancak Başbakanlığın 25 Mayıs 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/14 sayılı Genelgesinde yerel yönetimlerin hazırlayacakları stratejik plan, performans programları ve faaliyet raporlarına kadın-erkek eşitliği yaklaşımını dahil etmeleri, bu metinlerde istatistiksel veriler ile bilimsel araştırmalar ve bunlar için kullanılacak ödeneklere yer vermeleri düzenlenmiştir.²

Hem bu genelgeye hem de son yıllarda cinsiyet eşitliğine duyarlılığın yerel hizmetler için bir kalite göstergesi olarak daha çok kabul görmesine istinaden yerel yönetimlerin stratejik planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılan atıflara ve oluşturulan yerel eşitlik eylem planlarında da doğrudan bu konuya dair hedeflere giderek daha çok rastlamaktayız. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hizmetler geliştirmek için kurumlar öncelikli olarak çalışanlarının bu konudaki farkındalığını arttırmaya ihtiyaç duyuyorlar.

Hem bu genelgeye hem de son yıllarda cinsiyet eşitliğine duyarlılığın yerel hizmetler için bir kalite göstergesi olarak daha çok kabul görmesine istinaden yerel yönetimlerin stratejik planlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine yapılan atıflara ve oluşturulan yerel eşitlik eylem planlarında da doğrudan bu konuya dair hedeflere giderek daha çok rastlamaktayız. Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hizmetler geliştirmek için kurumlar öncelikli olarak çalışanlarının bu konudaki farkındalığını arttırmaya ihtiyaç duyuyorlar. Toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan STÖ'ler tam da bu ihtiyaçtan yola çıkarak yerel yönetim kurumlarına ihtiyaç duyulan eğitimler konusunda uzmanlıklarını sunabilirler. Yerel yönetimler STÖ'ler ile bu konuda iş birliği yapma konusunda çeşitli çekincelere

sahip olabilirler. Belediye çalışanlarının eğitimleri konusunda iş birliği yapmak isteyen STÖ'lerin sunabilecekleri eğitimler için belediyede bu eğitimler konusunda karar verici pozisyonda olanlara önden bir "deneme" eğitimi teklifi ile gitmeleri bu çekincelerin ortadan kalkması için yararlı olabilir.

Sivil toplumun aktif olarak yerel yönetimlerin toplumsal cinsiyete duyarlı hizmet üretimi konusundaki kapasitelerinin gelişimine katkı sunmasına iyi bir örnek Kadının İnsan Hakları- Yeni Çözümler Derneği'nin (KİH-YÇ) 1995 yılından beri uyguladığı Kadının İnsan Hakları Eğitim Programı'dır (KİHEP). KİHEP, 2012'den bu yana ağırlıklı olarak belediyeler ve kadın örgütleri ile iş birliği içinde uygulanmaktadır. Programı uygulamak isteyen eğitici adayları, mevcut veya potansiyel program ortağı kurumlardan gelen başvurular arasından seçilir. 13 gün süren eğitici eğitimini tamamlayan katılımcılar, eğitim sonrasında KİH-YÇ'den, grup çalışmaları boyunca kullanacakları yayın ve materyaller ile destekleyici iletişim ve süpervizyon ziyaretleri gibi farklı biçimlerde destekler alırlar ve Kadının İnsan Hakları Eylem Ağı'na dahil olurlar. Halihazırda 16 belediye ile protokol dahilinde uygulanan bu programın eğitici eğitimi program ortağı olan belediyeler için muazzam bir kapasite geliştirme fırsatı sunmaktadır. Eğitici eğitimine katılan belediye çalışanları hangi görevde ve pozisyonda olurlarsa olsunlar yerel koşulları kadınlar için iyileştirmek için aktif sorumluluk alırlar ve sorunlara kadın bakış açısıyla yaklaşır. Bu şekilde düşünüldüğünde KİH-YÇ program ortağı olarak gördüğü yerel yönetim kurumlarının toplumsal cinsiyet eşitliği konusundaki kurumsal kapasitelerini geliştirmeyi öncelikli olarak hedeflemese de; aynı zamanda KİHEP eğitici olan belediye çalışanlarının sayısının da artması ile bu iş birliğinin süreç içinde kurumlar için dönüştürücü bir etkiye sahip olduğundan bahsedebiliriz.

STÖ'lerin yerel yönetimler ile toplumsal cinsiyet eşitliği konusunda kapasite güçlendirme konusunda geliştirecekleri iş birlikleri uzun vadede sadece belediye çalışanları ile sınırlı kalmayacaktır. Sağlıklı ve sürdürülebilir iş birliklerinin oluşması halinde yerel yönetimler hizmet sundukları gruplara yönelik cinsiyet eşitliği konusunda farkındalık artırıcı, bilgilendirici çalışmalar için de sivil toplumla beraber çalışabilirler.

3. Yerel hizmetlerin kalitesini yükseltmek için rehberlik sunulması

Yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine daha duyarlı hale getirilerek kalitelerinin yükseltilmesi için de sivil toplumun uzmanlık ve bilgisine başvurulabilir. Yerel yönetimlerin hizmet alanları ile sivil toplumun çalışma alanlarının kesiştiği alanlarda bu iş birliğini gerçekleştirmek mümkündür. Bu konuda da iş birliğinin sivil toplumdan doğru kurulması, yani sivil toplumun yerel yönetim kurumlarını yönlendirmesi önemlidir. Yerel yönetimlerle sivil toplumun kesiştiği hizmet alanlarından biri olarak kadın danışma merkezleri bu konuda iyi bir örnek olabilir. Belediye sınırları içinde hizmet veren kadın danışma merkezlerinin daha iyi işlemesi ve burada verilen hizmetin kalitesinin artması için bu konuda çalışan STÖ'ler çok kritik bir katkı sunabilirler. Bu katkı danışma merkezlerinde çalışanların eğitimi, süpervizyonu, merkezin fiziksel koşulları ve işleyişi ile ilgili olarak verilebilir. Sivil toplum ve yerel yönetim kurumlarının bu konuda daha sistematik çalışması için başka bir seçenek ise kadın danışma merkezleri için ortak bir model geliştirilmesi olabilir. Genel olarak kadın örgütleri özel olarak da şiddet alanında çalışan örgütler bu konuda kendi içlerinde örgütlenip yerel yönetimdeki uzman ve yöneticilerle bunu bir proje haline getirebilirler.

Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı hizmetler için sivil toplumun proaktif bir rol üstlenerek uzmanlık ve bilgi sağlamasına dair iyi bir örnek olarak Cinsiyet Eşitliği Derneği'nin (CEİD) Türkiye'de Katılımcı Demokrasinin Güçlendirilmesi: Toplumsal Cinsiyet Eşitliğinin İzlenmesi Projesi'nin (Faz I) devamı niteliğinde olan "CEİD İzler" isimli projesi verilebilir. Bu projenin amaçlarından biri yerel yönetimlerin politika oluşturma, uygulama ve izleme süreçlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği perspektifiyle izlenmesi, yerel yönetimlerin –özellikle eşitlik birimlerinin- toplumsal cinsiyete duyarlı hak temelli izleme kapasitelerinin eğitimler ve bilgi, materyal ve doküman sağlanması yoluyla geliştirilmesidir. Belediyelerle kurulan iş birliklerinin önemli bir ayağı, projenin ilk fazında kurulan ve içinde yerel yönetimlerle beraber sendika ve meslek odaları, toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan sivil toplum örgütlenmeleri ve üniversitelerin ilgili birimlerinin de içinde yer aldığı Yerel Eşitlik İzleme Platformları'dır (YEİP). Henüz proje tamamlanmadığı için projenin çıktıları hakkında kapsamlı bir bilgi olmamakla beraber yerel yönetimlerin YEİP'ler üzerinden toplumsal cinsiyet eşitliği alanında çalışan diğer aktörlerle (STÖ'ler, üniversitelerin ilgili birimleri, konuyla ilgili akademisyenler) düzenli olarak bir araya gelmesinin sağlanmasının kendisinin dönüştürücü bir etki yaratacağı açıktır.

Projenin ilk fazında kurulan ve İzmir ve Trabzon illerindeki YEİP' lerin kent düzeyindeki toplumsal cinsiyet eşitliği çalışmalarının aktif birer aktörü haline gelmiş olmaları bu projenin kent üzerindeki etkisine dair önemli bir sonuçtur. CEİD tarafından yürütülen bu proje; hem sivil toplumun yerel yönetimlere güncel saha bilgisi sağlaması, aynı zamanda onların kurum kapasitelerini geliştirmesi ve ek olarak bir platform üzerinden de toplumsal cinsiyete duyarlı yerel hizmetler için rehberlik almalarını sağlaması açısından sivil toplumun "uzmanlık ve bilgi sağlama" anahtar fonksiyonunu nasıl üstlenebileceğine dair çok iyi bir örnektir.

Uzmanlık ve bilgi sağlama üzerinden geliştirilen başka güncel ve iyi bir iş birliği örneği olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi (İBB) ile Anne Çocuk Eğitim Vakfı (AÇEV) arasındaki iş birliği gösterilebilir. İBB tarafından hayata geçirilen "YUVAMIZ İstanbul" Projesi'nde okulöncesi eğitim alanındaki uzmanlığı ile bilinen AÇEV gibi bir STÖ ile bir araya gelinmiş, belediye personelinin mesleki gelişim eğitimleri alması sağlanmış ve hizmet kalitesi artırılmıştır. Ayrıca açılan merkezlerde bu iş birliği AÇEV tarafından sağlanan ebeveyn destek programları uygulamaları gibi farklı desteklerle sürekli hale getirilmiş ve bir nevi rehberlik sağlanmıştır. Bu iş birliğinin oluşmasında AÇEV' in okulöncesi eğitim alanındaki uzmanlığının oldukça iyi bilinir olmasının yanında AÇEV' in son yıllarda çalıştığı alanlarla ilgili İBB'ye düzenli aralıklarla bilgi notu göndermiş olmasının da payı olduğu düşünülebilir.

B. Yerel yönetim kararlarında meşruiyet kaynağı oluşturma

Yerel yönetimler çalışma sınırları içindeki topluluklara ortak yerel kamu hizmetlerini sunan, karar organları serbest seçim sonucunda belirlenen, yönetsel ve mali özerkliğe sahip kamu kurumlarıdır.⁴

Karar organları her ne kadar serbest seçimle belirlense de yerel yönetimlerce alınan kararlar için çoğu zaman meşruiyet sorunlarından bahsetmek mümkündür. Belediyelerde karar organı belediye belediye meclisidir ve teorik olarak üyeleriyle belediye sınırları içinde yaşayan toplulukları temsil ettikleri varsayılır. Ancak meclis üyeliği adaylığı için bir ön seçim yapılmaması, belediye meclisi üye adaylarının çoğu zaman onları seçenler tarafından çok iyi tanınmamaları ve meclis üyelerinin çoğunlukla seçilmiş belediye başkanı ile kategorik olarak ya destekleyici ya da muhalif bir ilişkilene içine girmeleri sebebiyle meclis üyelerinin kendilerini seçenleri mecliste ne kadar işlevsel bir şekilde temsil ettikleri tartışılır.

Belediyelerde karar organı belediye belediye meclisidir ve teorik olarak üyeleriyle belediye sınırları içinde yaşayan toplulukları temsil ettikleri varsayılır. Ancak meclis üyeliği adaylığı için bir ön seçim yapılmaması, belediye meclisi üye adaylarının çoğu zaman onları seçenler tarafından çok iyi tanınmamaları ve meclis üyelerinin çoğunlukla seçilmiş belediye başkanı ile kategorik olarak ya destekleyici ya da muhalif bir ilişkilene içine girmeleri sebebiyle meclis üyelerinin kendilerini seçenleri mecliste ne kadar işlevsel bir şekilde temsil ettikleri tartışılır.

Tam da bu sebeple belediyede yürütmeden sorumlu yapının (belediye başkanı ve yönetim kadrosu) karar alınırken belediye meclisinde çoğu zaman işlevsel bir şekilde temsil edilemeyen grupların sesini, onları temsil eden STÖ'ler aracılığıyla (raporlar, dokümanlar ve sağlanan veriler yoluyla) duyurmaları gerekebilir. Böylece yerel düzeyde alınacak kararlarda katılımı ve dolayısıyla bu kararların meşruiyetini güçlendirmek daha kolay bir hale gelebilir. Sivil toplumun katkısının yerel düzeyde alınacak kararların meşruiyetini artırmasının önemli bir koşulu; yerel yönetimlerin çalışma sınırları içinde varlık gösteren ve toplumun farklı kesimlerinin ihtiyaçlarını görünür kılan tüm sivil toplum örgütlenmelerinin temsiliyetlerini beraber sağlamasıdır.

Sivil toplum bu konuda da proaktif bir rol üstlenerek spesifik bir sorun alanı etrafında ilgili tüm paydaşları birleştirecek yerel platformlar/inisiyatifler oluşturabilir ve yerel yönetimlere etrafında örgütlendikleri sorun alanı için ortak öneriler getirebilir. Örneğin bir kentte yaşayan kadınların sorunlarına odaklanan bir yerel kadın platformu bünyesinde ne kadar çok yerel kadın örgütlenmesini içerirse o kentte yaşayan kadınların tamamına dair söz söyleme hakkına da o ölçüde sahip olur. Sivil toplum kendi içinde bu şekilde örgütlenerek yerel kentsel ihtiyaçları görünür kılıp yerel yönetimlerin alacakları kararlarda alışılmışın dışında bir meşruiyet kaynağı oluşturabilir.

C. Yerel hizmetlerin izlenmesi ve raporlanmasına katkı sunma

Yerel yönetimler sahip oldukları kamu kaynaklarını kullanırken sürekli içe dönük harcamalarla dışa dönük harcamalar arasında bir denge tutturmak zorundadırlar. Kaliteli hizmetler üretmek için öncelikle bu konuda kurumun içinde çalışmaya ve kaynak ayırmaya ihtiyaç vardır. Ancak yönetimlerin en öncelikli motivasyonu “tekrar seçilmek” olduğu için görevde oldukları süre içinde onları bu amaca en kestirme şekilde ulaştıracağını düşündükleri hizmetlere/faaliyetlere öncelik verebilirler. Bu sebeple kurumun içine yönelik, uzun vadeli kapasite geliştirme çalışmaları yöneticiler tarafından önceliklendirilmeyebilir. Oysa kaliteli hizmet sunumu aynı zamanda sürekli bir süreç takibi ve değerlendirmesini gerektirir. Yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyet eşitliğine ne kadar duyarlı olduğu konusunda yapılacak bir izleme ve değerlendirme çalışması da yine ancak bu konunun uzmanları tarafından yapılabilir. Sivil toplumun uzmanlık ve bilgi sağlama fonksiyonuna çok benzer bir şekilde yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla izlenmesi ve hatta raporlanması sivil toplum tarafından üstlenilebilecek bir fonksiyondur. Bu fonksiyon için de STÖ'ler sivil toplum örgütlenmelerinin çeşitliliğini yansıtacak şekilde beraberce ve proaktif bir şekilde inisiyatif alabilirler. Yerel hizmetlerin bu şekilde izlenmesi hem kurumların bu konudaki kapasite problemlerini aşmaları için hem de sivil katılımın tesis edilmesi için önemli bir adım olacaktır.

D. Yerel kaynakların daha verimli kullanılmasını sağlama

1. Yerel yönetimlerin kaynaklarını optimize etmesine yardımcı olma

Özellikle toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yerel hizmetlerin geliştirilmesinde sivil toplum ile iş birliğinin yerel yönetimler için kaynakların daha verimli kullanımını sağlama konusunda da birçok olanak sağladığı söylenebilir. Bunlar özetle;

- Özellikle toplumsal cinsiyet konusunda planlanan hizmet içi eğitimlerin, mesleki gelişim eğitimlerinin sivil toplum desteğiyle gerçekleştirilmesi hem finansal kaynakların hem de insan kaynağının daha ekonomik kullanılmasına katkı sağlar.
- Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı yerel hizmetler üretmek için yerel yönetimlerin etkin katılım mekanizmalarına ihtiyaçları vardır. Bu mekanizmaların kurulması ve işletilmesi kurumlar için başlangıçta belirli maliyetlere sebep olabilir ancak etkin bir katılım mekanizması üzerinden elde edilen veriler üzerinden geliştirilecek politika ve hizmetler uzun vadede her zaman kaynak tasarrufunu sağlayacaktır. Bu şekilde karar alınan kurumlarda ölü projelerin, yanlış kararlar yüzünden ödenen ilave maliyetlerin ve kurum içi yolsuzlukların da önüne geçilmiş olur. Sivil toplum ile katılım mekanizmalarının tasarlanması, işletilmesi ve takip edilmesi konusunda da iş birliği yapılabilir. Bu şekilde yerel yönetimler hem katılımcılığı gerçek anlamda hayata geçirebilir hem de birçok maliyetten tasarruf edebilirler.

2. Yerel yönetimlerin dış kaynaklara erişimini kolaylaştırma

Yerel yönetimler ile sivil toplum iş birlikleri sayesinde oluşacak koalisyonlar, platformlar yerel yönetimlerin demokratikleşmesi alanında açılan yurt için ve dışı hibe programları için de güçlü birliktelikler oluşturacaktır. Yerel demokrasinin gelişmesi için örneğin Avrupa Birliği, Büyükelçilikler ve Kalkınma Ajanslarının fon imkanları bulunmaktadır. Bu fonlara erişimde yerel yönetimlerin sivil toplumla girdikleri iş birlikleri başvurularını daha güçlü hale getirebilir. Doğrudan sivil topluma yönelik açılan programlarda ise yerel yönetimler ortak veya iştirakçi olarak bu fonlardan dolaylı bir biçimde faydalanabilirler. Yerel demokrasiyi geliştirmek için sivil toplumun tasarlayacağı ve yönlendirici olacağı projeler de yerel yönetimlerin dış kaynaklarla güçlenmesini ve öz kaynaklarını daha etkin bir şekilde kullanmalarını sağlayabilir.

Yenilikçi bir katılım modeli olarak Kent Laboratuvarları

Toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı politikalar ve hizmetler üretilmesinde STÖ'lerin, yukarıda tanımlanan anahtar fonksiyonlar üstlenmeleri yerelde katılımcı süreçlerin tasarlanması ve hayata geçirilmesi ile mümkün olabilir. Katılım kategorilerini içeren "Vatandaş Katılımı Merdiveni"⁵ en az katılımın olduğu tek taraflı bilgilendirmeden katılımın en fazla olduğu vatandaşların yönetim ile ortak kararına ulaşan bir biçimde tariflenir. Katılım merdiveni, Avrupa Konseyi tarafından, özellikle STÖ'ler için sadeleştirilerek, katılımın en azdan en çok olduğu kategorilere göre - bilgilendirme, - danışma, - diyalog ve - iş birliği şeklinde özetlenir. İş birliği, yukarıda bahsedilen anahtar fonksiyonlar çerçevesinde de sivil toplumun aktif bir rol oynadığı ve politika oluşturma sürecine dahil olduğu, yerel yönetimle ortaklığa dayalı aktif katılım veya ilişki olarak tanımlanır. Politika alternatifleri önermede ve politika diyalogunu şekillendirmede STÖ'lerin rolü ve önemi kabul edilir. STÖ'lerin yerel yönetimlerle iş birliği yapabilecekleri imkanlar sunan ve yapabilirliklerini artıran yenilikçi bir model olarak Kent Laboratuvarlarını katılımcı ve deneysel bir yöntem önerisi olarak ele almak mümkündür.

Son dönemde farklı uygulamaları ile daha sık karşılaştığımız kent laboratuvarı genel olarak gerçek yaşam ortamında, gerçek kullanıcılarla kentsel sorunların ele alınabileceği, yerel hizmetlerin test edilebileceği ve gerçek kullanıcılar ile birlikte geliştirilebileceği bir katılım yöntemidir. Özellikle kentsel tasarım ve planlama süreçlerinde farklı geçmişlere, uzmanlıklara ve çalışma biçimlerine sahip kişileri, ağları, örgütleri bir araya getiren geniş bir katılımcı tabanından yararlanır. Sabit fikirler ya da önyargılı çözümlerle sınırlanmadan, kullanıcıların deneyimleri ve yaratıcı fikirleri ışığında değerlendirilmesi ve tartışılması en ayırt edici özelliklerinden birisidir. Kolektif olarak, farklı alanlardan uzmanların yaklaşımıyla, eşitlik ve şeffaflık ilkeleri çerçevesinde yenilikçi çözümler geliştirmek ve birlikte keşfetmek öne çıkar. Kent laboratuvarlarının bulunduğu konum aslında yerel yönetim ile sivil toplum arasındadır, her ikisini birbirine yaklaştıran, birlikte öğrenme, keşfetme, geliştirme ve sonucunda ortak bir hedefi birlikte kurma ve sahiplenme imkanı sunar. Örneğin, bir semt ölçeğinde mevcut yeşil alanların o semtte yaşayanlar tarafından erişilebilirliğini ölçmek, farklı grupların görünmeyen ve bilinmeyen deneyimlerini görünür kılmak, tasarımdan kaynaklanan engelleri ortaya koymak ve nihayetinde daha kapsayıcı, cinsiyet eşitliğine duyarlı bir planlama ve hizmet geliştirmek STÖ'lerin öncülüğünde oluşturulacak bir kent laboratuvarı ile mümkün olabilir. STÖ'lerin yukarıda anahtar fonksiyonlar arasında sayılan, uzmanlık ve bilgi sağlama ve özellikle güncel saha bilgisine erişmek için, temsil ettikleri gerçek kullanıcıların deneyimlerini anlamak, bu deneyimlere ilişkin veri oluşturmak ve bu veriyi yerel hizmetlerin karar alma süreçlerine yansıtmak üzere kent laboratuvarı deneyiminden faydalanabilirler.

Barcelona'dan bir grup Katalan kadının 2005 yılında şehir planlamasında daha fazla eşitlik talebiyle, günlük yaşam deneyimlerine odaklanarak feminist bir dönüşüm için başlattığı çalışma bugün özgün bir demokratik katılım ve kent laboratuvarı örneğini oluşturuyor. Kamusal alanları yeniden düşünmek ve tasarlamak için bir araya gelen ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla çalışan bir grup mimar, sosyolog ve şehir plancısı Col· lectiu Punt 6 adlı bir kooperatif kurarak tam da bahsettiğimiz kent laboratuvarı deneyimini içeren bir girişim başlatıyor.

Barcelona'dan bir grup Katalan kadının 2005 yılında şehir planlamasında daha fazla eşitlik talebiyle, günlük yaşam deneyimlerine odaklanarak feminist bir dönüşüm için başlattığı çalışma bugün özgün bir demokratik katılım ve kent laboratuvarı örneğini oluşturuyor. Kamusal alanları yeniden düşünmek ve tasarlamak için bir araya gelen ve toplumsal cinsiyet bakış açısıyla çalışan bir grup mimar, sosyolog ve şehir plancısı [Col· lectiu Punt 6](#) adlı bir kooperatif kurarak tam da bahsettiğimiz kent laboratuvarı deneyimini içeren bir girişim başlatıyor. Temel amacı eşitlikçi, kapsayıcı ve kimseyi dışlamayan mekanlar yaratmak olan bu ekip belirli bir mekanın, bir mahallenin veya bir günlük yaşam hareketliliği örneğinin ev- okul- iş- alışveriş ağının durumunu, yoğunluğunu, kullanımını ve ihtiyaçları hakkında analizler yapıyor.

Cinsiyet eşitliği bakış açısıyla, kentsel mekanlardaki güvenlik algısına ilişkin sosyal, fiziksel ve işlevsel açıdan çok disiplinli analizler ve değerlendirmeler yapan ekip için en temel unsur ise katılım. Çünkü o mekanlara ilişkin gerçek uzmanlığın orada yaşayan kullanıcılara ait olduğunu kabul ediyorlar. Aşağıdan yukarı doğru katılım süreçlerini harekete geçiren ekip, kentin farklı alanlarında yaşayan topluluklara, gruplara özgü kullanımları, ihtiyaçları ve talepleri tespit etmek için onların sesine kulak veriyor. Kadınlar, çocuklar ve yaşlılar gibi çevreleriyle ilgili alınan kararların genellikle dışında kalan grupların aktif katılımını sağlamaya çalışıyorlar. Kullandıkları en temel yöntem de toplu keşif yürüyüşleri. Bu kent yürüyüşlerinin çoğu güvenlik ve mahalle sokaklarındaki erişilebilirlik ile ilgili sorunlara odaklanıyor. Kadınların kendilerini iyi hissettikleri ve hissetmedikleri, erişebildikleri ve erişemedikleri alanları belirleyerek, nedenlerin neler olduğunu ve kamusal alan tasarımının ve yönetiminin günlük yaşamı nasıl iyileştirebileceğini tespit etmeyi amaçlıyorlar.

Yürüyüşlerde katılımcıların düşüncelerini ve izlenimlerini belgelemek için fotoğraf çekmeleri isteniyor ve daha sonra bunlar paylaşılıp birlikte değerlendiriliyor, sergiler oluşturuluyor, topluluk haritaları çıkarılıyor ve sonucunda tasarım kılavuzları oluşturuluyor. Birlikte keşfetme, öğrenme yanı sıra bu bilgiyi paylaşarak farkındalık yaratmayı da amaçlıyorlar. Mahalleler, meydanlar, sokaklar, oyun alanları ve okul yürüyüş yolları gibi kamusal alanların kullanımındaki farklı deneyimleri hesaba katarak kapsayıcı ve eşitlikçi yeni tasarımlar ve öneriler geliştiriyor ve yerel yönetimlerle iş birliği yapıyorlar. Örneğin toplumsal cinsiyet bakış açısıyla kentsel güvenliğin iyileştirilmesi için yerel yönetim birimlerine ayrıntılı raporlar oluşturuyorlar. Hem yerel yönetim temsilcilerinin hem de kent sakinlerinin toplumsal cinsiyet eşitliği farkındalıklarının geliştirilmesi benzer katılımcı yöntemler veya keşiflerle pekiştirilebilir.

Bu heyecan verici örnekte de gördüğümüz üzere toplumsal cinsiyet eşitliğine duyarlı kentsel planlama ve yerel hizmetlerin geliştirilmesinde sivil toplumun yenilikçi girişimleri toplumsal dönüşüm için öncü bir rol oynuyor. Yerelin bilgisini yeniden keşfetmek ve duyurmak üzere harekete geçirdiği aktif katılım süreçleri yerel yönetimlerin göz ardı edemeyeceği bir veri kaynağı ve iş birliği fırsatı sunuyor. Kentte yaşayan farklı kırılgan grupların gündelik yaşam deneyimleri ve yerel hizmetlerden ne şekilde yararlandıklarının bilgisi, yerel hizmetlerin daha kaliteli ve kapsayıcı hale gelmesinin bir ön koşulu. STÖ'lerin temsil ettikleri grupların hak talepleri ile yerel hizmetler arasında kuracakları bağlantı, yerel yönetimlerle iş birliğinde buna ilişkin veri toplama, veri analizi ve araştırmaları ile veriye dayalı karar alma süreçlerini destekleyecektir. Dolayısıyla STÖ'lerin yukarıda bahsedilen anahtar fonksiyonlarını gerçekleştirerek yerel yönetimlerin yapısal dönüşümlerine ve yerel hizmetlerin toplumsal cinsiyete duyarlı hale gelmesine çok önemli bir katkı sunabilirler. Yerel demokrasinin güçlenmesi ve bunun için en temel ilke olan toplumsal cinsiyet eşitliğinin yerelden doğru bir hareketle sağlanabilmesi için toplumsal dönüşümün ortak aktörleri olan STÖ'ler ve yerel yönetimlerin kuracakları yapıcı iş birlikleri benzersiz imkanlar yaratacaktır.

2019 yerel seçimlerinden sonra Türkiye'de yerel yönetimler ve icraatları kamuoyu tarafından daha yakından takip edilmeye başlanmıştır. Dikkatin yerel yönetimlere daha çok yönelmesinin yerel yönetim kurumları için hem "fark yaratma" konusunda motivasyonlarının yükselmesine hem de yerel hizmetlerde kaliteyi artıracak reformlara daha çok yönelmelerine sebep olduğu söylenilebilir. Türkiye'de yaşadığımız dönem itibarıyla var olan bu motivasyon, yerel yönetimler ekosisteminde sivil toplumun yönlendirici olması ve daha aktif bir rol üstlenmesi için daha elverişli bir zemin sunmaktadır. Bu imkanı yerel yönetimleri ve dolayısı ile yerel hizmetleri dönüştürecek iş birliği modellerine dönüştürebilecek sivil toplum sadece yerel demokrasinin güçlenmesini sağlamayacak aynı zamanda toplumsal dönüşüme de hizmet edecektir.

Notlar

- 1 3 Temmuz 2005 tarih ve 5393 sayılı Belediye Kanunu 41. Maddesi: “Belediye başkanı, mahallî idareler genel seçimlerinden itibaren altı ay içinde; kalkınma plânı ve programı ile varsa bölge plânına uygun olarak stratejik plân ve ilgili olduğu yıl başından önce de yıllık performans programı hazırlayıp belediye meclisine sunar.”
- 2 Başbakanlığın 25 Mayıs 2010 tarihli Resmi Gazete’de yayımlanan 2010/14 sayılı Kadın İstihdamının Artırılması ve Fırsat Eşitliğinin Sağlanması için Genelgesi:
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2010/05/20100525-12.htm>
- 3 <https://www.kadinininsanhaklari.org/kihep-nedir/>
- 4 18 Ocak 1984 tarihli ve 2972 Sayılı Mahalli idareler ile mahalle muhtarlıkları ve ihtiyar heyetleri seçimi hakkında kanun, Madde 2: “Mahalli idareler seçimleri serbest, eşit, gizli, tek dereceli, gene oy, açık sayım ve döküm esaslarına göre, yargı yönetim ve denetimi altında yapılır.”
- 5 Amerikalı Sherry Arnstein tarafından ilk kez 1969 yılında yayınlanan ve en yaygın bilinen katılım kategorilerini içeren “Vatandaşa Katılım Merdiveni”.

Referanslar

Baykan, Deniz Altay. (2015). Yerel Yönetimler İçin Kadın Dostu Kent Planlaması ve Tasarım İlkeleri Kitabı. Uzerler Matbaacılık, Ankara.

Christian Scholl, et al. (2017). Guidelines for Urban Labs, URB@Exp project 2014-2017, JPI Urban Europe.
<https://www.maastrichtuniversity.nl/research/msi/research-output/guidelines-urban-labs>

Forrester, Simon; Sunar, Irem (2011). CSOs and Citizens’ Participation, Technical Assistance for Civil Society Organisations – TACSO Regional Office, Sarajevo

Atıf Önerisi:

Özden Coşgun, Bahar ve Gençay, Hilal. 2020. "Toplumsal Cinsiyet Eşitliğine Duyarlı Yerel Hizmetlerde Sivil Toplumun Değişen Rolü" *TESEV Değerlendirme Notları* 2020/13.
www.tesev.org.tr/tr/research/toplumsal-cinsiyet-esitligine-duyarli-yerel-hizmetlerde-sivil-toplumun-degisen-rolu

Copyright © Aralık 2020

Tüm hakları saklıdır. Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı'nın (TESEV) izni olmadan bu yayının hiçbir kısmı elektronik ya da mekanik yollarla (fotokopi, kayıtların ya da bilgilerin arşivlenmesi, vs.) çoğaltılamaz.

Bu yayında belirtilen görüşlerin tümü yazarlara aittir ve TESEV'in kurumsal görüşleri ile kısmen ya da tamamen örtüşmeyebilir.

TESEV, bu projeye katkılarından ötürü İstanbul İsveç Başkonsolosluğu'na teşekkür eder.